

O‘ZBEKISTON SHAROITIDA MARRUBIUM VULGARE L. NI INTRODUKSIYA QILISH IMKONIYATLARI VA AHAMIYATI

ВОЗМОЖНОСТИ И ЗНАЧЕНИЕ ИНТРОДУКЦИИ MARRUBIUM VULGARE L. В УСЛОВИЯХ УЗБЕКИСТАНА

POSSIBILITIES AND SIGNIFICANCE OF INTRODUCING MARRUBIUM VULGARE L. IN THE CONDITIONS OF UZBEKISTAN

Yursunova O‘g‘iloy Mamitali qizi

Farg‘ona davlat universiteti, biologiya yo‘nalishi 2- bosqich talabasi

Annotasiya: Maqolada Marrubium vulgare L. o‘simligini O‘zbekiston sharoitida introduksiya qilish imkoniyatlari va dorivor ahamiyati yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Marrubium vulgare, introduksiya, dorivor o‘simlik, O‘zbekiston floras, moslashuvchanlik, tuproq-iqlim sharoiti, ekologik ahamiyat, sog‘liqni saqlash, xalq tabobati, fitoterapiya, resurs o‘simligi, o‘sish sharoiti, farmakologik xususiyatlar.

Аннотация: В статье освещаются возможности интродукции растения Marrubium vulgare L. в условиях Узбекистана и его лекарственное значение.

Ключевые слова: Marrubium vulgare, интродукция, лекарственное растение, флора Узбекистана, адаптация, почвенно-климатические условия, экологическое значение, здравоохранение, народная медицина, фитотерапия, ресурсное растение, условия роста, фармакологические свойства.

Abstrakt: The article highlights the possibilities of introducing the plant Marrubium vulgare L. in the conditions of Uzbekistan and its medicinal significance.

Keywords: Marrubium vulgare, introduction, medicinal plant, flora of Uzbekistan, adaptability, soil and climate conditions, ecological importance, healthcare, folk medicine, phytotherapy, resource plant, growth conditions, pharmacological properties.

KIRISH

Dorivor o‘simliklarni yangi hududlarga ko‘chirib o‘stirish, ya‘ni introduksiya, bugungi kunda bioxilma-xillikni saqlash, dori sanoati ehtiyojini qondirish va yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Dunyo bo‘yicha 50 mingdan ortiq dorivor o‘simliklar mavjud bo‘lib, ularning 80 foizi turli kasalliklarni davolashda ishlatiladi. O‘zbekistonda esa 1000 dan ortiq dorivor o‘simlik turlari aniqlangan bo‘lsa-da, ko‘pchiligi hali resurs sifatida chuqur o‘rganilmagan. Marrubium vulgare L. — efir moyi va biologik faol moddalar bilan boy, xalq tabobatida keng qo‘llaniladigan dorivor o‘simlikdir. Uning tarkibidagi marubin, tanin, flavonoid va achchiq glikozidlar nafas yo‘llari, yurak-qon tomir va boshqa kasalliklarda davolovchi vosita sifatida qo‘llaniladi[2].

BOTANIK TAVSIFI

Marrubium vulgare L. — yalpizdoshlar (Lamiaceae) oilasiga mansub, ko‘p yillik yarim buta hisoblanadi. O‘simlikning bo‘yi odatda 30–60 sm bo‘lib, ba‘zida 1 metrgacha o‘sishi mumkin. Poyasi to‘g‘ri, to‘rtburchak kesimli bo‘lib, sirtida oqish-yumshoq tuklar bilan zich qoplangan. Asosan pastki qismidan kuchli shoxlanadi va

shoxlari tik holatda o'sadi.

Barglari qarama-qarshi joylashgan, dumchali, shakli esa tuxumsimon yoki yumaloq bo'lib, uzunligi 1,5–4 sm, kengligi 1–3 sm ni tashkil qiladi. Barg chetlari yirik tishli, yuzasi ajinli bo'lib, ustki tomoni kulrang-yashil, pastki tomoni esa oqish tuklar bilan zich qoplangan (1- rasm).

Gullari mayda, oq rangli bo'lib, uzunligi 6–12 mm atrofida. Ular poyaning yuqori qismidagi barg qo'ltig'ida halqa tarzida joylashgan. Gulning kaliksi naychasimon shaklga ega bo'lib, 10 ta mayda, ilgakli tishchalar bilan tugaydi. Korollasi ikki labli bo'lib, yuqori labi ikki bo'lakli, pastki labi esa uch bo'lakdan iborat bo'lib, o'rta bo'laki yirikroq. O'simlikning mevasi — to'rt bo'lakli yong'oqcha (nukula) bo'lib, har bir bo'lakda bitta urug' bo'ladi. Mevalar kaliks ichida joylashgan va tukli sirtga ega. Ildiz tizimi esa asosiy yog'ochlashgan ildizdan iborat bo'lib, ko'plab yon ildizlar hosil qiladi. *Marrubium vulgare* L. O'zbekiston sharoitida may oyidan avgustgacha gullaydi. Ekologik jihatdan yorug'likni yaxshi ko'radi, qurg'oqchilikka chidamli bo'lib, unumdor qumloq yoki qumli tuproqlarda yaxshi o'sadi.

1- rasm. O'simlikning umumiy ko'rinishi

Marrubium vulgare L. ni O'zbekiston sharoitida introduksiya qilish imkoniyatlari.

Marrubium vulgare L. o'simligi yorug'liksevar, qurg'oqchilikka chidamli va unumdor qumli-tuproqlarda yaxshi o'sadigan dorivor tur hisoblanadi. O'zbekistonning iqlimi — issiq, quruq yoz va mo'tadil qish mavsumlari bu o'simlik uchun mos sharoit yaratadi. Farg'ona vodiysi, Qashqadaryo, Samarqand kabi hududlarda tuproq va harorat sharoitlari uning o'sishiga qulaydir. Ekologiya vazirligining 2023-yilgi ma'lumotlariga ko'ra, dorivor o'simliklar uchun ajratilgan 200 ming gektardan ortiq yer maydonlari mavjud bo'lib, *Marrubium vulgare* uchun ham resurs sifatida

foydalanish mumkin. Tajriba maydonlarida ushbu o'simlik 70–80% gacha unib chiqishi va yoz davomida 2 marta yig'ilishi kuzatilgan. O'simlik parvarish talab qilmaydi, sug'orishsiz ham o'sadi, bu esa uni ekologik va iqtisodiy jihatdan samarali o'simlik sifatida baholash imkonini beradi[1].

Marrubium vulgare L. o'simligining ekologik va farmakologik ahamiyati.

Marrubium vulgare L. ekologik jihatdan qurg'oqchil, toshloq va qumli tuproqlarda barqaror o'sadigan o'simliklardan biri bo'lib, tabiiy sharoitda eroziyaga uchragan yerlar uchun meliorativ resurs sifatida foydalidir. U tuproqning biologik faoliyatini rag'batlantirib, bioxilma-xillikni qo'llab-quvvatlaydi. Parvarish talab qilmaydigan, kam suv iste'mol qiladigan bu o'simlik ekologik barqaror dehqonchilik tizimlariga mos keladi.

Farmakologik jihatdan esa Marrubium vulgare L. yurak-qon tomir tizimini mustahkamlovchi, balg'am ko'chiruvchi, yallig'lanishga qarshi ta'siri bilan mashhur. Uning tarkibidagi marubin, flavonoidlar, taninlar va efir moylari asosida nafas yo'llari, yo'tal, bronxit, me'da-ichak kasalliklari davolashda ishlatiladigan fitopreparatlar tayyorlanadi. Bu o'simlik xalq tabobatida qadimdan balg'am haydovchi va tana haroratini tushiruvchi vosita sifatida qo'llanilgan. Ekologik chidamliligi va dorivorlik salohiyati Marrubium vulgare L. ni qishloq xo'jaligi va farmatsevtika sohalarida istiqbolli resurs o'simligi sifatida baholash imkonini beradi.

XULOSA

Marrubium vulgare L. O'zbekiston sharoitida iqlimga mos, parvarishsiz o'suvchi va dorivor xususiyatlarga ega o'simlik hisoblanadi. Uning introduksiyasi dorivor xomashyo bazasini kengaytirish, ekologik barqarorlikni ta'minlash va xalq tabobatida foydalanish imkoniyatlarini oshiradi. Shu bois bu o'simlikni resurs sifatida joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karomatov A.X., Tursunov Sh.T., Jo'rayev A.X. Dorivor o'simliklar. – Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti, 2018.
2. Kurbanov A.A. O'simliklarni introduksiya qilishning ilmiy asoslari. – Samarqand: Zarafshon, 2017.
3. Tutin T.G. et al. Flora Europaea. Volume 3. – Cambridge: Cambridge University Press, 1972.
4. Aćimović M. va boshq. Marrubium vulgare L.: A Phytochemical and Pharmacological Overview. – Molecules, 2020, 25(12): 2898.
5. Vadnere G.P. va boshq. Marrubium vulgare L.: A Review on Phytochemical and Pharmacological Aspects. – ResearchGate, 2017.